

Sadakat Yükümlüsü Kadın: Yargı Kararlarında Ötekileştirilen Kadın Kimliği

Ayşe Nur KAYA¹

Özet

Bu çalışmanın konusu, evlilik birliğinin kurulması ile taraflara yüklenen sadakat yükümlülüğünün yargı kararları ışığında irdelenmesidir. Çalışmada, öncelikle evlilik birliği ve bu birlik içerisinde kadının, toplumsal cinsiyet normlarına dayalı olarak nasıl konumlandırıldığı farklı teoriler eşliğinde açıklanmıştır. Devamında ise evlilik birliğindeki sadakat yükümlülüğü incelenmiştir. Bu kapsamda, sadakat yükümlülüğü ihlali iddialarının dile getirildiği boşanma davalarında yapılan kusur incelemesinin önemi ve sonuçları ele alınmıştır. Birlik içerisindeki kadının rollerini belirleyen toplumsal cinsiyet, yargılama sürecinde sadakatsizlik olarak ileri sürülen davranışın nitelenmesine ve kusurun belirlenmesine de yön verir. Çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle bir öteki kimliği olarak kadına yönelik baskı ve tahakkümün ‘kadın eş’ statüsüyle devam ettirildiği ileri sürülmüştür. Evlilik birliğine dayanan sadakat yükümlülüğünün toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadın eş üzerinde hukuki, ekonomik ve toplumsal bir baskı aracına dönüşmesinde yargı kararlarının etkisi ele alınmıştır. Yargı kararları analiz edilerek, toplumsal cinsiyet rollerinin sada-

kat yükümlülüğü bağlamında nasıl yeniden üretildiğinin ortaya konulması bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sadakat yükümlülüğü, ötekileştirme, kadın, kusur, toplumsal cinsiyet

GİRİŞ

Hukuken geçerli bir evlenme işlemi ile taraflar arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Evlenmenin kurucu unsuru, tarafların resmi memur önündeki olumlu sözlü beyanlarıdır. Tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarının evlenme için yeterli olması evlilik ilişkisine sözleşme niteliği kazandırır. Evlenme sözleşmesinde taraflar yalnızca sözleşmenin kurulması anında irade serbestisine sahiptir. Sözleşmenin kurulmasından sonra evliliğe uygulanacak hükümler tarafların iradelerinden bağımsız olarak Türk Medeni Kanunu’nda (TMK) düzenlenmiştir. Bu nedenle evlenme, özel şekil ve hükümlere tabi olan, irade serbestisine dayanan sözleşmeler-

¹ Tezli Tüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: aysr.nur.kaya@gmail.com

den farklı sui generis bir aile hukuku sözleşmesidir.²

Türk Medeni Kanunu'na göre, evlilik birliğinin geçerli şekilde kurulması ile taraflar, evlilik birliğinden doğan hak ve yükümlülükler sahip olmaktadır. Evlenme sözleşmesinin kurulmasıyla kişilerin çeşitli sorumluluklarla karşılaşması aile kavramına verilen önemden kaynaklanmaktadır. Aile kurumunun oluşturulması, korunması ve devamı adına taraflar gerek geleneksel normlar gerekse kanunun emredici hükümleri ile bazı kurallara uymak zorunda bırakılmıştır. Toplumun temelini oluşturduğu kabul edilen aile kurumunun iyi işletilmesi devlet tarafından kamu düzeninin ve kamu yararının bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle de her ne kadar tarafların eşit olduğu bir özel hukuk ilişkisine dayansa da aile hukuku üzerinde devletin denetim ve müdahale yetkisi geniştir.³ Devlet, kanun koyucu yönü ile tarafların yükümlülüklerini belirler, yükümlülüklerin yerine getirilmesinin sonuçlarını düzenler. Yargı organları vasıtasıyla da yükümlülük ihlali iddialarını inceler, kişileri madde ve/veya manevi yaptırımlara maruz kalma tehdidi ile karşı karşıya bırakır.

Evlilik birliğinin kurulması ile doğan hak ve yükümlülükler Medeni

Kanun'da "Evliliğin Genel Hükümleri" bölümünde düzenlenmiştir. Bu yükümlülüklerin başında sadakat yükümlülüğü gelmektedir. Sadakat yükümlülüğü kanunun ilgili bölümünde madde 185/3'te "*Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.*" emredici hükmü ile düzenlenmiştir. Sadakatin evlilik birliği içinde nasıl yorumlanması ve uygulanması gerektiği konusunda açıkça belirtilmemiştir. En geniş anlamı ile "içten bağlılık" olarak tanımlanan "sadık olmak" kavramı, sadece cinsel sadakatin değil her alanda eşlerin birbirlerine karşı sadakat göstermesi gerektiğini ifade etse de, uygulamada cinsel davranışlara dayalı bağlılığa indirgenmiştir. Sadakatli olma yükümlülüğü ise daha çok kadın eşi, bedeni ve özel hayatı üzerinden sorgulama ve hatta bundan dolayı yaptırım uygulama aracına dönüşmüş durumdadır.

Sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışlar evlilik birliğini sona erdiren nedenlerden biri sayılmakla birlikte cinsel sadakatin ihlali kanunda özel bir boşanma nedenidir ve zina başlığında düzenlenmiştir.⁴ Zina nedeniyle boşanmanın şartları oluşmadığı hallerde, genel boşanma nedeni olan

2 Bilge ÖZTAN, *Aile Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 121,122,125; Turgut AKINTÜRK, Derya ATEŞ KARAMAN, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku 2. Cilt, 6098 Sayılı Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Uyarlanmış Genişletilmiş*, 16. Bası, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2014, s. 60.

3 Turgut AKINTÜRK, Derya ATEŞ KARAMAN, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, 2. Cilt 18. Bası, Beta Basım, İstanbul 2016, s. 12.*

4 Zinaya ilişkin TMK 161/1 hükmü şu şekildedir: "*Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açabilir.*" Kanunda tam bir tanımlanmış olmakla beraber öğretinin ve yargı içtihatlarının genel so-

“evlilik birliğinin temelden sarsılması” sebebine dayalı boşanma davası açılabilir. Genel sebebe dayalı boşanma davalarının kabul edilmesi için evlilik birliğinin sarsılmasının yanında ortak hayatın taraflardan biri veya her ikisi için çekilmez hale gelmiş olması, ileri sürülen geçimsizliğin ortak hayatın devamını mümkün kılmayacak ağırlıkta olması gerekir. Aksi halde tarafların boşanmalarına karar verilmemektedir.⁵ Bu nedenle, evlilik birliğinin temelden sarsıldığından bahisle boşanma talep edilen davalarda bu çekilmezliğe sebebiyet veren olay, davranış veya olgularda eşlerin kusur oranları incelenir ve gerçekten ortak hayatın devamının taraflardan beklenip beklenemeyeceği değerlendirilir. Sadakat yükümlülüğünün ihlali eşlerin her türlü sadakatsiz davranışlarının boşanma davasına konu edilmesi anlamına gelmektedir. Evlilik birliğinin temelden sarsıldığı yönünde kendisinde kanaat uyanması halinde boşanma kararı verecek olan hâkim, sadakatsizlik olarak ileri sürülen davranışı nitелеmek, boşanma kararı vermek ve boşanmanın ferilerini belirlemek adına sürece dahil olmaktadır. Hâkimin sürece dahil olmakla, erkek egemen

anlayışın kadın eş üzerinde kurduğu baskıları pekiştirdiği söylenebilir. Gerçekten, yapılan yargılama ve sonuçları sadakatli davranmanın daha çok kadın eşe ait hukuki ve ahlâki bir yükümlülük olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Kadın eş, evlilik içerisinde evine, eşine bağlılıkta birincil sorumlu kişi olarak görülmektedir. Bu görüşün temelinde kadın ve erkek için kendisine ait en uygun davranma, hissetme biçimi olduğu inancı ile öğretilen, kadının özel hayatına müdahaleyi esas alan toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Bu rol dağılımı uyarınca erkek eş kamusal alanda yer alan, evi temsil ve idare eden kişi iken kadın eş eve bağlı, bağımlı, kendini ve evi temsil etme, kamusal alana dahil olma yetkisini haiz olamayan kişidir. Bu anlayışın sonucu olarak sadakatsizlik iddiasının ileri sürülmesi aşamasında erkek eşin kadın eşten beklentileri ve bu beklentiye aykırı herhangi bir davranış doğrudan dava konusu olabilmektedir. İddianın incelenmesi aşamasında ise erkek egemen anlayışla, toplumsal cinsiyet rollerini onaylayan hâkimler tarafından yapılan yargılamalarla kadın eş kusur-

nucu olarak “evlilik birliğinin devamı sırasında eşlerden birinin kusurlu olarak karşı cinsle ilişkiye girmesi” zina olarak nitelendirilmektedir. Bu yönüyle kesin olarak cinsel ilişkinin gerçekleşmesi boyutuna varmamış davranışlar zina olarak nitelendirilemeyecek olup, bu fark ve inceleme büyük önem taşımaktadır. (İsmail DEDE, “Türk Boşanma Hukukuna Farklı Bir Yaklaşım: Zina ve Haysiyetsiz Hayat Sürme Arasındaki Keskin Sınır”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23 (2017), Sayı 3, s. 65.)

5 Ömer Uğur GENÇCAN, *4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Bilimsel Açıklama- İçtihatlar-İlgili Mevzuat*, Cilt 1, Yetkin Yayınevi, Ankara 2007, s. 1287.

lu ilan edilerek toplumsal ve ekonomik mağduriyetlere sürüklenmektedir.

Bu bağlamda çalışmada evlilik birliği ve bu birlik içinde kadın eşin konumu ele alınmış, sadakat yükümlülüğü özelinde bir değerlendirme yapılmıştır. Devamında, erkek eş tarafından kusur kabul edilerek boşanma davasına konu edilmiş kadın eşin davranışları ve yargının bu yönde verdiği kararlar ile ortaya koyduğu içtihatlar ele alınmıştır. Bu çalışmanın konusu ve amacı, yargılama sürecine hakim olan “sadakat yükümlüsü kadın” anlayışı ile bu anlayışın kadını toplumsal ve ekonomik katmanları aşamayacak konuma sürükleyen sonuçlarının incelenmesidir.

1. Evlilik Birliği ve Kadın

Evlenme, ortak bir yaşam kurma iradesine sahip karşı cinsten⁶ kişilerin hukuken geçerli bir şekilde bir araya gelmesini sağlayan hukuki işlemdir. Evlenmenin hukuken geçerli olması TMK’de öngörülen şekil şartlarının yerine getirilmesi ile mümkündür.

Maddi ve şekli şartları sağlayan geçerli bir evlenme ile eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur.

Evlilik birliği, “eşler arasında meydana gelen geçerli bir evlenme sonucunda ortaya çıkan, onu oluşturanlardan bağımsız tüzel kişiliği bulunmayan, buna rağmen eşler lehine çeşitli haklar doğuran ve yükümlülükler yükleyen, başta Anayasa ve Medeni Kanun olmak üzere diğer düzenlemeler ile koruma altına alınmış, hukuki, manevi ve ekonomik veçheleri bulunan toplumsal bir birim” olarak ifade edilmektedir.⁷ Aile kavramının hukuken tanımlanması ve adlandırılmasında bu birimi oluşturan kişiler ve sayılar esas alınır. Buna göre; dar- geniş- en geniş anlamda aile yapısı şeklinde üç farklı yapı oluşur. Bu yapılarla ilişkin durumlar Medeni Kanun’da çeşitli başlıklar altında düzenlenerek kişilerin hak ve yükümlülükleri belirlenmiştir.⁸ Sadece eşlerden meydana gelen evlilik birliği dar anlamda aile olarak nitelendirilir.⁹ Buna uygun olarak çalışmada, evlilik birliği kavramının işaret ettiği yapı,

6 Evlenmeye ilişkin kanundaki maddi hükümlerde bir şart olarak belirtilmemekle birlikte Türk Medeni Kanun uygulamasına göre evlenme ancak ayrı cinsiyetten iki kişi arasında yapılabilmektedir. (ÖZTAN, 2015, s. 119; Mustafa DURAL, Tufan ÖĞÜZ ve Mustafa Alper GÜMÜŞ, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2014, s. 47.)

7 Ardahan Hüsnü ŞENYUVA, “Evlilik Birliğinin Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Korunması”, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2007, s. 11

8 Medeni Kanun’da, dar anlamda aile “Evlilik Hukuku”, geniş anlamda aile yapısı velayet ilişkisine dayanması dolayısıyla “Velayet”, en geniş anlamda aile ise “Ev Düzeni” başlığı altında düzenlenmiştir. (Arif Barış ÖZBİLEN, Mualla Buket SOYGÜT ARSLAN, “6284 Sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un Değerlendirilmesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11 (2012), Sayı 22, s. 372.)

9 Bilge KÖNEZOĞLU, “Aile ve Ailenin Korunması”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2006, s. 4-5.

sadece eşlerden oluşan dar anlamda ailedir.

Her ne kadar “dar” olarak nitelenmişse de aile kavramına atfedilen önem, evlilik birliği üzerindeki devlet ve toplum müdahalelerinin geniş olmasına sebep olmaktadır. Nitekim Türk hukuk sisteminde ailenin önemi ve korunması hususu Anayasa¹⁰ başta olmak üzere çeşitli kanunlarda¹¹ da özel olarak düzenlenmiştir. Ailenin ve dolayısıyla evlilik birliğinin korunmasına ilişkin hükümlerle ailenin, toplumun temelini oluşturması anlayışının korunması ve yerleştirilmesi hedeflenmiştir.¹² Toplumsal mekanizma içinde de aile ve eşler arasındaki ilişki daima müdahaleye açıktır. Bu müdahalelerinin başlıca motivasyonu ailenin, soyun sürdürülmesini sağlama özel-

liğinin yanında çocukların eğitilmesi yoluyla da kültürün, toplumsal birikimin taşıyıcısı olarak görülmesidir.¹³

Kişilerin ortak yaşam iradesi ile oluşturdukları birliğe dair önceden yapılmış toplumsal, ahlâki ve hukuki anlamlandırmalar birliğin taraflarını, hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki taraf beklentilerini etkilemektedir.¹⁴ Temelde hukuki bir ilke ve kural olarak evlilik birliğinin kurulması anından başlayarak sona erdirilmesi de dahil olmak üzere, tüm süreçlerde eşler arasında eşitlik vardır. Bu eşitlik, evlenmeye bağlı olarak ortaya çıkan her türlü ilişkide tarafların hak ve yükümlülüklerinin eşit olmasını ifade eder.¹⁵ Ne var ki kadınlara biçilen toplumsal cinsiyet rolleri ve birlik üzerindeki çok yönlü ve sistematik baskılar

10 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 41; “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.*” şeklinde olup “Ailenin Korunması” başlığı altında düzenlenmiştir.

11 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun aile hukukuna ilişkin başlıca kanunlardır.

12 Mülga 743 Sayılı Kanun üzerinde esas bakımından yapılan düzeltme ve değişiklikler kısmında aile hukukuna ilişkin değişikliklerin gerekçesi şu şekilde ortaya konulmuştur: “*Bir toplumdaki bünyenin güçlü olması her şeyden önce ailenin güçlü olmasına ve sağlam bulunmasına bağlı olduğu için Medeni Kanun bu tek taraflı kolaylık ve rahatlığı ortadan kaldırarak evlenme ve boşanmayı devletin denetimine altına koymuş, evlenmede gerek yaş ve ehliyet, gerek merasim ve şekil bakımından önemli şartlar koyduğu gibi, boşanmayı da ancak kanunda yazılı sebeplerin varlığı halinde mahkeme kararıyla mümkün kılmıştır.*” (Adalet Bakanlığı, *Türk Medeni Kanunu Ön Tasarısı ve Gerekçesi*, Yenicezaevi Matbaası, Ankara 1971, s. 15.)

13 Sinan YILMAZ, “Aile Araştırmalarının Güncel Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2 (2013), Sayı 4, s. 15.

14 Kadın eşin evi ile ilgilenmesi, yemek ve temizlik yapması gibi görevleri olduğu inancı, kıyafet tercihinde evli olmasının yüklediği sorumluluk ile daha dikkatli olması gerektiği anlayışı aile içi ilişkilerde oldukça etkilidir. Kadının, kendisine verilen bu tarz görevleri yapmaması ve kıyafet tercihinde özgür davranması erkek eş tarafından evlilik birliğinin temelden sarsılmasında kadın eşten kaynaklanan bir kusur olarak nitelendirilmektedir. İlgili hususların kusur olarak ileri sürüldüğü Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin 13.03.2018 T., 2016/22283 E., 2018/3130 K. sayılı kararına konu davada, mahkeme tarafından kadın eşin içinde bulunduğu statü, çalışan biri olması göz önüne alındığında ilgili hususların kusur olarak kabul edilemeyeceği, nitekim buna ilişkin yargı kararları olduğu belirtilmiştir. (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı)

15 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16.12.1966 tarihinde kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme madde 23 uyarınca eşlerin evlilik birliğinden doğan her türlü ilişkide eşit

kadının evlilik birliği içerisindeki özel alanına müdahale etmeye devam etmektedir.¹⁶ Diğer ifadeyle, kadınların kamusal alanda ötekileştirilmesine neden olan her türlü düşünce ve inanç aile yaşamında kadın eşe yüklenen görevlerin hukuki gerekçesi haline getirilmektedir.

2. Kadının Cinsiyetlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet ve Ataerkil İdeoloji

Kişinin, genlerden kaynaklı özelliklere göre er ya da dişi olarak dünyaya gelmesi biyolojik cinsiyet olarak ifade edilir.¹⁷ Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten bağımsız bir kavram olmayıp ondan türeyen, kadınların ve erkeklerin nasıl davranması gerektiğine dair kültürel ve toplumsal olarak geliştirilmiş beklentilerdir. Biyolojik

cinsiyet farklılıkları, kişilere yüklenecek karakterleri belirleyecek şekilde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilir ve doğal olandan farklı, yapay bir “cins kimliği” meydana gelir.¹⁸

Biyolojik özelliklerden yola çıkılarak kadın ve erkek arasındaki farkı temellendirmek üzere ileri sürülen “ayrı dünyalar teorisi” ya da “fitrat” düşüncesi gibi çeşitli kuramlara göre, farklı cinsiyetler arasında birbirini tamamlama ilişkisi vardır. Bu kuramların ortak noktası, erkek ve kadının bazı konularda eksik olduğu ancak bir araya geldiğinde bir bütün oluşturabildiğidir. Erkek, sosyal yaşam içinde olmayı mümkün kılacak akıl, yetenek, güç vb. özelliklere sahip öncelikli birey iken kadın, duygusal, korunmaya muhtaç, ikincil birey olarak düşünülmektedir.

hak ve sorumluluklara sahip olması gerekmekte olup, sözleşmeye taraf devletler bu eşitliği sağlamakla yükümlüdür. (Gökçeçiçek AYATA, Sevinç ERYILMAZ DİLEK ve Bertil Emrah ODER, *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama 1. Baskı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 343.)

- 16 Evlilik birliğinin kurulması ile özel hayata ilişkin alanın daralmasında aile kurumunun üstün yararı olduğu görüşünü yansıtan bir karar olarak Yargıtay, aile yaşam alanı olarak kabul ettiği evde elde edilen delilin özel hayatın gizliliği ilkesini ihlal etmediğini zira üstün olanın aile birliği olduğunu hüküm altına almıştır. “Eşlerden birinin, bu alana ilişkin özel yaşamı, evlilikle bir araya geldiği ve birlikte yaşadığı hayat arkadaşları olan diğer eşi de en az kendisinininkine kadar yakından ilgilendirir. O nedenle, evlilikte; evlilik birliğine ilişkin yasal yükümlülükler alanı, eşlerin her birinin özel yaşam alanı olmayıp, aile yaşamı alanıdır. Bu alanla ilgili de eşlerin tek tek özel yaşamlarının değil, bütün olarak aile yaşamının gizliliği ve dokunulmazlığı önem ve öncelik taşır. Bu bakımdan evliliğin yasal yükümlülükler alanı, diğer eş için dokunulmaz değildir. Bu nedenle, eşinin sadakatinden kuşkulanan davacı-davalının, birlikte yaşadıkları her ikisinin de ortak mekânı olan konuta, eşinin bilgisi dışında ses kayıt cihazı yerleştirerek, eşinin aleni olmayan konuşmalarını kaydetmesinde bu suretle sadakat yükümlülüğü ile bağdaşmayan davranışlarını tespit etmesinde özel hayatın gizliliğinin ihlalden söz edilemez ve hukuka aykırılık bulunduğu kabul olunamaz. Aksine, aile birliğine ilişkin ortak yaşanan mekâna davalının, meşru olmayan bir amaç için arkadaşlarını kabul etmesinde, aile hayatının gizliliğini ihlal söz konusudur. Bu bakımdan sözü edilen delilin elde edilmesinde hukuka aykırılık bulunduğu söz edilemez.” (Y. 2. H. D., T. 20.10.2008, E. 2007/17220, K. 2008/13614, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı).
- 17 Celalettin VATANDAŞ, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9517/118909>, 18.01.2020, s. 30.
- 18 Fatmagül BERKTAY, “Feminist Teoride Açılımlar”, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (Derleyenler: Yıldız ECEVİT, Nadide KARKINER), 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 8.

Bunun evlilik birliğine yansımaları ise erkek eşin “ev babası” kimliği ile çalışma hayatında yer alıp ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılaması, aile içinde karar verici rolü ile aileyi toplumsal yaşamda temsil etmesidir. Kadın için belirlenen roller ise kamusal alandaki öteki kimliği ile özdeşleştirilen “anaç” olma özelliği ile evine, eşine bağlı olması, ev işleri ve çocuk bakımı başta olmak üzere ev içi emeğini ortaya koyması, neslin devamını sağlaması, eşine itaat etmesi ve tehlikeli görülen cinselliği dolayısıyla ev içinde kalma-ya devam etmesidir.¹⁹

Bunun aksine toplumsal cinsiyet kuramları, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin biyolojik farklılıklardan yola çıkarak açıklanamayacağı, eşitsizliği oluşturan ve sürdüren şeyin aslında toplumsal/ kültürel değerler sistemine bağlı öğrenilmişlikler olduğunu ileri sürer.²⁰ İstanbul Sözleşmesi madde 3’e göre toplumsal cinsiyet; “herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler”-dir. Bu tanımlama toplumsal cinsiyetin hem kadın hem de erkek için söz konusu olabileceğini ortaya koymaktadır. Her toplum biyolojik cinsiyetlerinden farklı olarak erkeğe ve kadına tarihsel

ve kültürel olarak bir kimlik inşa eder. Benzer şekilde Ann Oakley, cinsiyetin kadın-erkek arasındaki biyolojik fark iken, toplumsal cinsiyetin kadınlık ile erkeklik arasında ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünme olduğunu ileri sürer. Ann Oakley’e göre, toplumsal cinsiyet biyolojik kökeni olmayan bir kültür meselesi, kadın ve erkek arasındaki toplumsal ilişkileri düzenlemek adına kullanılan bir kavramdır. Kısaca, kadınların ve erkeklerin sergilemesi istenilen, kendilerine en uygun rol olarak aktarılan tüm bilgi toplumsal olarak üretilmiştir ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağ tamamıyla yapaydır.²¹

Toplumsal üretim çeşitli kültürel ölçütlere göre gerçekleşir. Toplumsal ve kültürel değerler içinde öğrenilen kadınlık ve erkeklik kimlikleri kişilere bireysel özellikleriymiş gibi sunulur. Kadın-erkek arasında ayrıma yol açan ve kadınlar aleyhine işleyen kültürel kimlik inşasında toplumsal cinsiyet, kadınlar için eşitsizliğe neden olur. Bu bağlamda kültür, kadınlar için kendisine sunulan kimliğin yanı sıra, bireysel alanına yönelecek baskıyı, müdahaleyi ifade eder. Kadınların öznellik olarak yaşamaya çalıştığı şey aslında erkekler için daha çok cinsiyetlendirilmiş ve önceden kalıplara sıkıştırılmış öz-

19 Recep DOĞAN, *Namus, Töre ve Eril Şiddet*, Bizim Büro Matbaa, Ankara 2016, s. 48.

20 Kuramlara dair daha detaylı bir okuma için bakınız: DOĞAN, 2016; Zeynep DİREK (Derleyen), *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014; Zehra YAŞIN DÖKMEN, *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.

21 Kamla BHASIN, *Toplumsal Cinsiyet / Bize Yüklenen Roller*, Kadav Yayınları, İstanbul 2003, s. 8-9.

nellikten başka bir şey değildir.²² Kadının öznelliğine sınırlar çizen ve müdahaleyi serbest bırakan aynı kültürel süreç erkek kimliği söz konusu olunca başka bir cinsiyetlendirilmiş öznellik ile erkek için tam tersini savunup yerleştirir.

Ataerkil kültürde, kadın bir öteki olarak görülmekte erkek cinsiyetine sahip olmak ise yüceltilmektedir. Kadının, kamusal alanda, ev içinde ve hatta cinsellikte ikincil konumda görülerek toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda ötekileştirilmektedir.²³ Ataerkil ideoloji, öteki olarak tanımladığı kadının emek, cinsellik, beden ve doğurganlık yönünden denetlenmesini, erkeğin çıkarlarının korunmasını ifade eder. Erkek egemen anlayışın kadının ezilmesine yol açacak şekilde hukusal, toplumsal mekanizmalar ile yerleştirilip uygulanması sistemleşmiş ataerkilliktir.²⁴ Erkek egemen toplum, iktidar aygıtlarının egemen erkeklik değerlerine sahip erkeklerin denetiminde olmasını ve onların temsil edip yönettiği bir toplumsal düzeni anlatır.²⁵ Egemen erkeklik değerleri veya bir diğer deyişle erkeğin çıkarları, mal sahipliği ve cinsel özgürlük olarak iki

temelde toplanabilir. Ataerkil sistemde bu değerlerin gerçekleştirilmesi ve denetlenmesi hukuk eliyle mümkündür.

3. Toplumsal Cinsiyetin Bir Aracı Olarak Hukuk

Hukuk, erkek egemen anlayışın emredici kurallar, yaptırımlar yoluyla meşrulaşmasına yol açar. Böylelikle erkeğin cinsel özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet rolleri ile kendisine bahsedilen geniş hareket alanı korunmuş olurken, kadının cinselliği ve bedeni üzerinde de denetim kurulur.²⁶ Erkek egemen görüş ve bu görüşe sahip çıkan değerler adeta uyulması ve ulaştırılması gerekli nesnel ölçütler olarak görülmektedir. Bu ölçüt ve değerlerin somutlaşması, yaptırım gücü taşıması için norm haline gelmesi gerekliliği hukukla sağlanmış olur.²⁷ Egemen grubun değerlerinin ve bu değerlerle şekillenmiş ahlâk anlayışının yasalar ile düzenlenmesinin yanı sıra, yargı yoluyla da denetimi sağlanır. Hukuk ve ahlâk arasındaki ilişki bu şekilde meydana gelir. Yasa koyucu, mevcut toplumsal ahlâk anlayışını ideal bir ölçüt olarak görmekte, çoğunluğun onayına dayanarak hukuk zoruyla uygulanma-

22 Durakbaşı'dan, aktaran: Gül AKTAŞ, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 30 (2013), Sayı 1, s. 59.

23 AKTAŞ, 2013, s. 68.

24 Türkan YALÇIN SANCAR, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 27.

25 Serpil SANCAR, "Erkeklik", *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (Derleyenler: Yıldız ECEVİT, Nadiye KARKINER), 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 172.

26 Oya AYDIN, "Genel Ahlak, Hukuk ve Cinsellik", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 37 (2013), Sayı 4, s. 141-142.

27 Mehmet YÜKSEL, "Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 57 (2002), Sayı 1, s. 181.

sını makul karşılamaktadır. Nitekim 4721 Sayılı Medeni Kanun'un gerekçesinde açıklanan; boşanma sebeplerinin özel ve genel olarak ayırımına son verilmeme nedeni bu düşüncenin eseridir.²⁸ Toplumun ahlâk anlayışı olarak ileri sürülen şey ise, ataerkil toplumun cinsellik üzerine inşa ettiği değer yargıları bütünüdür. Bu değer yargıları bütününe norma dönüşmesi, kanunlarda cinselliğe ilişkin konuların yasaklanması ve yaptırıma tabi tutulması yoluyla olur. Sadakat yükümlülüğünün kanuni düzenlemesi de buna işaret etmektedir. Eşlere yüklenen ve hayatın her alanında gözetilmesi gereken sadakat yükümlülüğü, toplumdaki yaşayış ve ahlâk anlayışının etkisi ile yalnızca cinsel sadakat özelinde daha dar bir anlama indirgenmiştir. Öyle ki; sadakatsiz davranışlar sıralanırken, cinsel sadakatsizlik özel boşanma

sebebi dahi yapılmış, duygusal veya başkaca sadakatsizlik halleri genel boşanma sebebine dahil edilerek daha az önemli kabul edilmiştir.²⁹

Toplumsal cinsiyet rollerinin ahlâk anlayışı olarak belirlenip norma dönüştürülmesini, bu norma aykırılığın yaptırıma tabi tutulması izlemektedir. Ahlâki yükümlülüklerin ihlal edildiği iddiasına dayanan yargılmalarda yapılan değerlendirmeler ve kişileri çeşitli yaptırımlar ile karşı karşıya bırakan kararlar, toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesine ve güçlendirilmesine neden olmaktadır. Ataerkil sistem hâlihazırda tüm iktidar organlarını egemen erkeklik değerlerine teslim etmiş durumdadır. Bu nedenle yasa koyucunun birebir düzenleyemediği alanlar, boşluğun yine erkek egemen anlayışa göre doldurulması için yargı organına devredilmiştir. Bu

28 Eski TMK'den farklı olarak boşanma sebeplerinin düzenlenmesindeki ikili ayırımın devamı Yeni TMK'nin görüşmeleri sırasında tartışılmıştır. Hazırlanan 4721 Sayılı TMK'de özel ve genel boşanma sebebi şeklindeki ayırımın devam ettirilmesinin gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır: "komisyon çalışmaları sırasında Medeni Kanunu'nda ayrı ayrı özel boşanma sebeplerine yer verilmeyerek, bunların yerine Alman Medeni Kanunu'nda (BGB) olduğu gibi, genel bir sebep olarak sadece "temelden sarsılma" ilkesine dayanan bir boşanma sebebinin kabul edilip edilmemesi konusu uzunca süre tartışılmış, ancak yürürlükteki Kanun'un 134 üncü maddesinde 3444 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin, genel bir boşanma sebebi olarak Alman Medeni Kanunu'nun 1555 ve 1567'nci maddelerine benzer bir hüküm içerdiği, bu genel boşanma sebebi dışında Tasarının 161 ila 165'inci maddelerinde öngörülen özel boşanma sebeplerinin uygulamada bugüne kadar herhangi bir sorun yaratmamış olmaları ve özellikle "zina"nın özel bir boşanma sebebi olmaktan çıkartılıp genel boşanma sebebi olarak "evlilik birliğinin temelden sarsılması" sebebi içinde değerlendirilmesinin Türk toplumunda yanlış yorumlara yol açabileceği düşüncesiyle, mevcut durumun aynen korunması görüşü ağırlık kazanmıştır." (Adalet Bakanlığı, Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve Gerekçeleri, Ankara Açık Cezaevi Matbaası, Ankara 2002, s. 295.)

29 "Dönmezer"e göre, evlilik dışı cinsel ilişkilerin bir suç teşkil edip etmemesi konusunu çeşitli kültürler arasındaki farkları göz önünde tutmadan bir çözüme tabi kılmak hem mümkün hem de uygun değildir. Konu, mahalli kültürün şartlarına, menşelerine, kültürün karının kocasına ve kocanın karısına karşı yükümlü bulunduğu sadakat borcunun ihlaline verdiği değer ve öneme bağlıdır. (Dönmezer'den aktaran: Zeki HAFIZOĞULLARI, *Zina Cürümleri*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1983, s. 7.)

bağlamda, konusu toplumun ahlâk anlayışına dayanan olay veya durumlar, ataerkil ideolojiyi sürdüren hâkimler tarafından cinsellik bağlamında değerlendirilmektedir. Kanun uyarınca boşluğu doldurmak için kendisine bırakılan takdir alanında yargı organları, erkeğin cinsel özgürlüğünü koruma, kadının cinselliği üzerinde kontrol ve denetimi devam ettirme işlevini yerine getirmiş olmaktadır.³⁰

Nitekim sadakat yükümlülüğü iddialarına konu boşanma davalarında sadakatsizlik olarak ileri sürülen davranışın zina, sadakatsiz veya güven sarsıcı davranış olup olmadığı belirlenmesindeki hâkimin rolü buna örnektir. İlgili davalarda hâkimin incelemesi daha çok cinsel sadakat temelindedir. Buradan hareketle, hâkimler çoğunlukla kadın eşin cinsel sadakatini, toplumsal cinsiyet rolleri ve erkek egemen bakış açısıyla incelemektedirler.

4. Sadakat Yükümlülüğü

Evlilik birliğinden doğan hak ve yükümlülüklerden sadakat yükümlülüğünün, tam ve tek bir tanımı yapılamamaktadır. Ancak, sadakat yü-

kümlülüğüne uygun davranmanın, eşlerin birbirine karşı her anlamda bağlı olmalarını ifade ettiği söylenebilir. Bu nedenle, sadakatin yalnızca cinsel davranışlar yoluyla ihlal edilmiş olacağı ileri sürülemez. Evlilik birliğinin bir sonucu olarak eşler her alanda sadakatli olma, duygusal veya cinsel olarak da üçüncü kişilerle bağ kurmama yükümlülüğü altındadırlar.³¹ Sadakat yükümlülüğü, cinsel sadakatin yanı sıra, sırların korunması ve saklanması, evlilik birliğinin mahremiyet alanının ihlal edilmemesi, maddi konularda ortak hareket edilmesi gibi çok yönlü bir yükümlülüktür.³² Yükümlülüğe aykırı davranmak çeşitli sonuçlara yol açar. Sadakat yükümlülüğü ihlali iddiasının, boşanma sebebi olabilmesi ve velayetin kaldırılması, mirasçılıktan çıkarılma, eşler arasındaki mal rejiminde katılma hakkının azaltılması veya kaldırılması gibi pek çok alandaki hak kazanımlarını etkilemesi bu sonuçlardan bazılarıdır.³³

Medeni Kanun zemininde sadakat yükümlülüğü, her eş açısından eşit hak ve yükümlülük getirir. Fakat toplumsal koşullar ve baskılar sadakatli olmayı kadınlar için bir tabu haline getirmek-

30 Kadir ERYILMAZ, “Türkiye Yargısının Ahlâkla İmtihani: “Doğal Olmayan” İlişki”, *Hukuk Kuramı Dergisi*, Cilt 2 (2015), Sayı 5, s. 15-16.

31 Emel BADUR, Gamze TURAN BAŞARA, “Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65 (2016), Sayı 1, s. 103.

32 Ayşe Kıvılcım KAVAK, “Evlilik Birliğinin Korunması”, Ankara: Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 14.

33 Bilal ATILKAN, “Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü”, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s. 14.

tedir. Zira ataerkil toplum içinde ev ile ilgilenmesi, çocuk büyütmesi ve eşine tam bir bağlılık içinde olması beklenen kadının, bu duruma uymayan tek bir davranışı sadakatsizlik olarak nitelendirilebilmektedir. Erkek eşin sadakatsiz davranışları ise göz ardı edilmekte³⁴, zina boyutuna varmayan sadakatsizlik eylemleri yükümlülüğe aykırı davranış olarak görülmemekte, dile getirilmiş olsa dahi kadın eşten bunu kabullenip aile birliğinin devamı adına sessiz kalması beklenmektedir. Çünkü ataerkil toplumlarda erkek egemenliğinin sürdürülmesine hizmet eden aile kurumu, bireysellikten önce gelmekte ve aile içinde yaşananların dışı vurulması hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle kadın eşe kendisi için öngörülen toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması, erkek eşin tahakkümüne karşı gelmemesi yönünde baskı kurulmaktadır. Aksi halde kadın eş, aile birliğine zarar veren kişi olarak kabul edilmekte, evine ve eşine karşı ihanetle suçlanmakta, ataerkil ideolo-

jinin sürdürüldüğü toplum, hukuk ve yargı gibi mekanizmalar aracılığıyla dışlanmakta ve cezalandırılmaktadır.³⁵

Boşanma talebi sadakatsizlik iddialarına dayanıyorsa bu iddiaların ileri sürülme şekline (özel ya da genel boşanma sebebi) ve yükümlülüğün ihlali olarak nitelendirilen davranışa göre inceleme yapılır. Özel boşanma sebebi olan zina iddiasına dayanılmış ve zinanın varlığı ispat edilmiş ise, hâkim başkaca bir hususu gözetmeksizin tarafların boşanmasına karar vermektedir. Ancak genel sebebe dayalı boşanma davasında, davanın kim tarafından açıldığı, sadakat yükümlülüğünü ihlal ettiği ileri sürülen eşin bu kusurunun karşısında karşı tarafın bir kusurunun olup olmadığı önem arz etmektedir. Bu kusur oranlarının belirlenmesi davanın sonucunu belirleyeceği gibi boşanmanın ferilerine ilişkin taleplerin karara bağlanmasını da etkilemektedir.

34 Y. 2. H. D.'nin 27.06.2018 T., 2016/20829 E., 2018/8244 K. sayılı kararına konu davada, ilk derece mahkemesi tarafından yapılan inceleme sırasında davacı kadın eş tarafından davalı kocanın sadakat yükümlülüğü ile bağdaşmayacak ilişkiler içinde olduğu, bu ilişkilerin eşinin bir başka kadınla yaşamaya başlamasından dolayı zina boyutuna vardığı ileri sürülerek zina nedeniyle boşanma talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi ise değerlendirmesinde; *"davacı taraf zina sebebine dayanmış ise de, bir kadının veya erkeğin, kocası veya karısı dışında başka birisi ile yaşamasından ibaret eyleminin zina boyutuna vardığı davacı tarafından ispatlanamamış ve zina sebebiyle boşanmanın şartlarının gerçekleşmediği tanık anlatımları ve tüm dosya içeriğinden anlaşılmıştır. Bu nedenle davanın reddine karar vermek gerekmiştir. Ancak davalının eşini aldattığı ve tam kusurlu olduğu tespit edilmiştir."* demek suretiyle erkek eşin, zina eylemini gerçekleştirdiğini kabul etmekten itina ile kaçınmıştır. Dosyanın Yargıtay tarafından incelemesinde ise ilk derece mahkemesinde ileri sürülen hususların zina eylemini ispatladığı, davacı kadının zina nedenine dayalı boşanma davasının kabulü gerektiği belirtilerek bozma kararı verilmiştir. (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı)

35 Yakın ERTÜRK, "Kadın Haklarının Uluslararası Hukuki Çerçevesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11 (2008), Sayı 1, s. 61.

Sadakat yükümlülüğünün ihlal edildiği iddiası, dosya kapsamında ortaya konulan tüm olay ve olgularla birlikte değerlendirilir ve iddiaların gerçekliği araştırılır. Eylemin niteliğine ilişkin belirleme (zina, sadakatsiz veya güven sarsıcı davranış) ve kusur belirlemesi hâkimde oluşacak kanaate göre ortaya konulmuş olur.³⁶ Buna göre; boşanma davalarında tarafların nitelmesi, iradesi ve kusur isnatlarından ziyade hâkim incelemesi daha büyük öneme sahiptir.³⁷

Kadın ve erkek arasında toplumsal ve kültürel olarak üretilen farklılıklar, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini bekleme aşamasında da kadın eşi baskı altına almaya devam eder. Kadın aleyhine yorumun ve baskının en yaygın örneği, sadakat yükümlülüğüne ilişkin yargı kararlarında görülebilir. Gerek özel boşanma sebebi olan zinanın varlığına, gerekse genel boşanma sebebi olan evlilik birliğini temelden sarsıcı sadakatsizliğe kanaat getirmede hâkimleri, tarafların kusur oranını belirleme amacından ziyade, kadın eşi asli ve ağır kusurlu bulmaya yönelik negatif önyargıların yönlendirdiği söylenebilir. Çalışmanın bundan sonraki bö-

lümünde, evlilik birliğinde sadakatin daha çok kadın eşin borcu olduğuna, bu yaklaşım dolayısıyla kusur oranlarının sadakatsizlik üzerinden kurulduğuna ve böylece kadın eşin boşanmaya sebep olan taraf olarak nafaka, tazminat gibi ekonomik sonuçları elde etmekten uzaklaştırıldığına dair yargı kararları incelenecektir.

5. Yargı Kararları ve Kadın Aleyhine Yorum

Sadakat yükümlülüğü ihlali iddiaları karşısında yapılacak inceleme, nitelendirme ve hâkimde oluşacak kanaat ile boşanma davası sonuçlandırılır. Bu kanaatin oluşmasında doktrin ve içtihatlar yazılı hukuk kaynağı olarak referans alınır.³⁸ Hâkimlerin kararlarını yazılı hukuk kaynakları kadar toplumsal ahlâk anlayışı da etkilemektedir. Sadakat yükümlülüğü söz konusu olan hallerde bu toplumsal ahlâk anlayışı, daha önce de ifade edildiği gibi kadın cinselliği üzerine baskı olarak inşa edilmiştir. Bu yönüyle boşanma davalarında aslında kadın eşin toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle ötekileştirilmiş kadın kimliği yargılanmaktadır. Bu yargılama şekli, emsal karara dönüşerek daimî olarak

36 Ayşe AYDIN ŞAFAK, “Yargıtay Kararları Işığında Türk Aile Hukukunda Kadın Bedeninin Ele Alınışının Feminist Bir Perspektifle İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 124.

37 Boşanma davalarında hâkimin rolüne ilişkin olarak TMK hükmü açıktır. TMK madde 184/1: “Hâkim, boşanma veya ayrılık davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmediğçe, bunları ispatlanmış sayamaz.”

38 DURAL, OĞUZ ve GÜMÜŞ, 2014, s. 118.

tekrarlanmaktadır. Erkekler karşısında her daim öteki-özne olarak konumlandırılan ve ikincil olmak zorunda bırakılan kadının, eve ve eşe bağlılıkta birincil sorumlu olarak görülmesindeki çarpık ve eril bakış sürdürülmektedir.

Yargının kadınlara ve toplumsal cinsiyet rollerine göre üretilmiş “kadınlık rollerine” bakışı kendi içinde dahi farklılık gösterebilmektedir. Nitekim dava dosyalarının ilk incelemesini yapan ilk derece mahkemeleri ile karara itirazlar sonucu inceleme yapan üst derece mahkemesi arasında sadakatsiz davranışın nitelendirilmesinde toplumsal etken veya baskıya göre farklı kararlar verildiği, görüş birliğinin bulunmadığı görülebilmektedir. Örneğin; evlilik birliğinin devamı sırasında bir başka kişi ile ilişkinin bulunduğu yönünde tanık beyanları ve fotoğrafların olması ilk derece mahkemesi tarafından sadakatsiz davranış olarak nitelendirilirken, Yargıtay eylemin sadakatsizlik boyutuna varmayan güven

sarsıcı davranış olduğunu kabul etmiştir.³⁹ Yine, kişinin boşanmış olduğu eski eşi ile ortak çocuklarına ilişkin konular haricinde görüşmeye devam etmesi, eski eşi ile fotoğraf paylaşması ilk derece mahkemesi tarafından sadakat yükümlülüğünün ihlali kabul edilirken, Yargıtay tarafından sadakat yükümlülüğüne aykırı davranış boyutuna varmayan güven sarsıcı davranış olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰

Ailenin korunması ve devamı için davranışlarına daha çok özen gösterme gerekliliği kadın eşe yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden biridir. Yargıtay da kadın eşin sadakat yükümlülüğü dava konusu edildiği hallerde, kadın eş aleyhine yorum geliştirerek toplumsal cinsiyet rollerini onaylamaktadır.⁴¹ Toplumsal cinsiyet rolleri, genel hayat tecrübesi, hayatın olağan akışı⁴² gibi kavramlar içerisine gizlenerek yargı kararlarına esas alınır. Genel ahlâka dayanan her türlü yorum, kadın eş üzerindeki toplumsal cinsiyet

39 Y. 2. H. D., T. 16.10.2018, E. 2016/25238, K. 2018/11113, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

40 Y. 2. H. D., T. 15.10.2018, E. 2016/24870, K. 2018/11015, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

41 Kadın eş aleyhine yorum Yargıtay’ın genel tutumu olup kadın eş lehine yoruma da rastlanılmaktadır. Yargıtay, kadınların kamusal alanlarda yer almasını günün koşulları uyarınca değerlendirmek gerektiğini belirterek kadın eş lehine yorum yapmıştır. İlgili karara konu davada erkek eş tarafından kadın eşin iş arkadaşı ile vakit geçirmesi sadakat yükümlülüğü ihlali olarak ileri sürülmüştür. Yargıtay yaptığı incelemede; “kadının iş arkadaşı ile sokakta görülmesi, bu günkü hayat şartları ve kadının erkekle yan yana topluma karışmış bulunması karşısında mutlaka kadının, iffetsizliğine ve o şahısla arasındaki yakın ve özel münasebetin mevcudiyetine delil teşkil etmez.” şeklindeki hükmü ile sadakat yükümlülüğünün ihlal edilmediğini belirtmiştir. Kadınların kamusal alanda görünür hale geldiği gerekçeli şekilde yargı kararında açıklanmıştır. Böylece hâkim, sadakat yükümlülüğünün ihlal edildiğini ileri süren eşi ikna etmeye ve bu bakış açısındaki toplumsal ön kabulü yıkmaya çalışmıştır. (Y. 2. H. D., T. 28.10.1963, E. 6388, K. 6869, Nihat İNAL, *Uygulamada Türk Medeni Kanunu*, Cilt 1, Adalet Yayınevi, Ankara 1997, s. 902.)

42 Toplumda bir kişi hakkında gerçekliğe dayanmadığı halde zina eylemini gerçekleştirdiği iddiasında bu-

eşitsizliğinin, erkek egemen bakış açısı altındaki yargı organları eliyle bir cezalandırma aracına dönüşmesine neden olmaktadır.

5.1. Kadın Eşin Davranışlarını Niteleme Sorunu: Zina, Sadakatsizlik ya da Güven Sarsıcı Davranış

Sadakat yükümlülüğünün, cinsel sadakat ve hatta kadın eşin cinsel sadakati olarak anlamlandırılması erkek eşin egemenliğini ve cinsel sadakat beklentisini güçlendirmektedir. Erkek eş lehine verilen kararlar, kadın eşin herhangi bir davranışının erkek eş tarafından sadakatsizlik iddiası olarak ileri sürülmesini kolaylaştırmaktadır. Böylelikle ataerkil yapı, evlilik birliğinin sona erdirilmesinde erkek eşin beklentilerini haklı bulan, kadın eş kusurlu ilan ederek toplumsal ve ekonomik sonuçlarıyla ötekileştiren yargı kararları ile sıkı sıkıya korunmuş olmaktadır.

Örneğin; bir boşanma davasında davacı erkek eş tarafından kadın eşin sosyal medya hesabından bir başka erkekle mesajlaştığı, mesajlarda kişilerin birbirlerine “aşkım” diye hitap ettikleri, cinsel içerikli mesajlar

yazdıkları ve aralarında gönül ilişkisi bulunduğu ileri sürülerek zina sebebine dayalı boşanma talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi “Zina sebebine dayalı olarak boşanmaya karar verilebilmesi için öncelikle; davalı eşin başka bir cinsten kişiyle cinsel ilişkiye girmesinin veya cinsel ilişkinin gerçekleştirildiğine pek muhtemel bakılan bir durum içine girdiğinin kanıtlanması gereklidir. Davacı tanıkları davalının bir başka erkekle ilişkisi olduğunu söylemişlerse de; bunun zamanı ve ne şekilde olduğu konusunda anlatımlarda bir açıklık yoktur. Bu beyanlardan davalının zina yaptığı sonucuna ulaşılamaz. Olsa olsa sadakat yükümlülüğüne aykırı güven sarsıcı davranış değerlendirilmesi yapılabilir.” şeklindeki değerlendirmesi ile zina sebebine dayalı davanın reddine karar vermiştir. Ancak Yargıtay, kadın eşin davranışlarının zinaya sebebiyet verdiğini ve hatta bunun ispatlandığını ileri sürerek kararın bozulması yönünde hüküm kurmuştur.⁴³

Sadakatsizlik iddialarını konu alan bir başka boşanma davasında davacı erkek eş, eşinin davranışlarından bir süredir şüphelendiğini ve bu nedenle

lunmak veya böyle bir iddia ile karşılaşmak hayatın olağan akışına aykırı bulunur. Nitekim eşin yurtdışında bulunduğu zamana rastlayan olaylara ilişkin tanık sözlerinin gerçek dışı kabul edilemeyeceği ve zinanın varlığını ortaya koyduğu, olay gerçek olmasa bile eş tarafından çıkarılmamış olan zina dedikodusunun tek başına boşanma sebebi olabileceği Yargıtay tarafından hüküm altına alınmıştır. (Y. H. G. K., 08.06.1984-2/160-692, Mehmet Akif TUTUMLU, *Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, Cilt II, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı*, Seçkin Yayınları, Ankara 2009, s. 889; Y. 2. H. D., T. 05.02.1985, E. 855, K.1046, TUTUMLU, 2009, s. 889.)

43 Y. 2. H. D., T. 01.11.2018, E. 2017/2673, K. 2018/12330, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

eşini takip ettiğini, başka bir erkekle otele gittiğini gördüğünü ileri sürerek zina ve evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedenine dayalı boşanma talep etmiştir. Davalı kadın eş ise, zina iddialarını kabul etmediğini, aralarında bir ilişki bulunmadığını, tanıdığı için ara ara kendisini kursa bıraktığını ve kafede oturup çay içtiklerini ileri sürmüş, davacı erkek eşin kendisine fiziksel şiddet uyguladığını, buna ilişkin bir ceza davasının açıldığını ve eşinin hapis cezası aldığını belirterek evlilik birliğinin çökmez hale gelmesinden dolayı boşanmayı talep etmiştir. İlk derece mahkemesi yapılan inceleme sonucunda; *“Davalının evlilik birliğinin gerektirdiği güven ve sadakat kurallarına aykırı hareket ettiği, bu nedenlerle taraflar arasında şiddetli geçimsizlik bulunduğu, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı anlaşılmıştır. Davacı her ne kadar, davalının zina yaptığını iddia etmiş ise de davalının bir başka erkek ile cinsel ilişki kurduğuna dair kesin delil ibraz edilmemiştir.”* şeklindeki kararı ile zina sebebine dayanan davanın reddine karar vermiştir. Boşanma davasının sonucunda davalı kadın eş ağır kusurlu kabul edilmiş, yoksulluk nafakası ve manevi tazminat talepleri reddedilmiş, erkek eşin kişilik hakları zedelendiği için lehine manevi tazminata hükmedilmiştir. Dosyanın Yargıtay tarafından incelenmesinde *“Davalının, bir*

başka erkekle görüştüğü ve son olarak bu şahısla aynı otel odasında birlikte kaldıkları yapılan soruşturma ve toplanan delillerden anlaşılmaktadır. Davalının, otelde bir başka erkekle aynı odada kalması, zinaya delalet eder. Bu bakımdan zina olgusu ispatlanmıştır. Davalının zinası sebebiyle boşanmalarına karar verilmesi gerekirken, boşanma kararının Türk Medeni Kanunu'nun 166/1. maddesine dayandırılması doğru bulunmamıştır.” şeklinde hüküm kurularak kadın eşin zina ettiği kabul edilmiştir.⁴⁴

Erkek eşin sadakatsizliğine yönelik iddiaların incelenmesinde yargı daha çekimser kalmakta, mahkemeler arasında değerlendirmeler yönünde farklılık bulunmaktadır. Kadın eşin bir başka erkekle otelde görülmesini zina kabul eden karar karşısında, erkek eşin sadakat yükümlülüğüne aykırı şekilde bir başka kadınla aynı evde kaldığı ileri sürülen davada ilk derece mahkemesi zinanın oluşmadığı yönünde hüküm kurmuştur. Anılan karar; *“TMK 161 maddesinde yer alan zinaya dayalı boşanma hali her türlü delille kanıtlanabilir. İspat yükü davalı karşı davacı kadına düşer. Dosya kapsamında mevcut tanık ifadeleri, zinaya ait belirtiler yönüyle Yargıtay içtihatlarında açıkça belirtildiği üzere eylemin gerçekleşmesine ilişkin yeterli delillendirmeyi içermediği anlaşılmakta olup; dosya kapsamında tanıklarca davacı koca-*

44 Y. 2. H. D., T.03.12.2013, E. 2013/5132, K. 2013/28378, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

nın bir bayanla el ele görüldüğü, yine fotoğraflarda sarmaş dolaş vaziyette; kadeh tokuşturur vaziyette görüldüğü; tanık olarak dinlenen müşterek çocuk tarafından her ne kadar davacı kocanın bir bayanla aynı evde yaşadığı ifade edilmiş ise de; zina eyleminin gerçekleştiğine ilişkin dosya kapsamında somut bilgi ve belge sunulmadığı; dolayısıyla davacı kocanın eylemlerinin sadakatsizliğe ilişkin olduğu; zinaya yönelik eylemin ispatlanamadığı anlaşılmalı birleşen davada davalı kadının davasının reddine karar verilmiştir.” şeklindedir. Yargıtay incelemesinde davacı erkek eşin eylemlerinin zinaya sebebiyet verdiği ve davanın ispatlandığı yönünde hüküm kurularak ilk derece mahkemesinin kararı bozulmuştur.⁴⁵

Benzer iddialara dayanmış bir başka davada, iddia ve delillerin değerlendirilmesi sırasında ilk derece mahkemesi tarafından erkek eşin, eşini başka kadınlarla aldatmış olduğu kabul edilmesine rağmen bu eylemin zina olarak nitelenmesinden ısrarla kaçınılmıştır. “Davacı zina, hayata kast, pek fena ve onur kırıcı davranış sebebiyle açmış olduğu davasında zina sebebine dayanmış ise de zina bir kadının veya erkeğin kocası veya karısı dışında başka birisi ile yaşamasından ibaret eylemin davacı tarafından ispatlanmadığı sebebiyle zina sebebiyle bo-

şanmanın şartlarının gerçekleşmediği tanık anlatımları ve tüm dosya içeriğinden anlaşıldığından reddine karar vermek gerekmiştir. Ancak davalının eşini aldattığı ve tam kusurlu olduğu tespit edilmiştir. Davalının başka kadınlarla eşini aldattığı, taraflar arasındaki geçimsizliğin davalı kaynaklı olduğu, davalının birliğin üzerine yüklediği görevleri yerine getirmediği, sadakat yükümlülüğüne aykırı olarak eşini aldattığı, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı anlaşılmıştır.” gerekçesi ile kadın eşin zina sebebine dayalı boşanma davası reddedilmiştir. Dosyaya yapılan itirazlar sonucu yaptığı incelemede Yargıtay, erkek eşin zinasının ispatlandığı yönündeki kararı ile ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur.⁴⁶

Üst derece incelemesi ile istenilen sonuca ulaşılmış olsa da anılan kararlarda görüldüğü üzere ispat yükünün kadın eşte olduğu hallerde hâkimlerin erkek eşe yüklenecek atfı kabil bir kusur bulmamak, boşanmanın maddi ve manevi sonuçlarına mahkûm etmemek için elinden geleni yaptığı açıktır.

Yargı organlarının, kadın eşin sadakatsizliği iddialarını en ağır sonuçları doğuracak şekilde nitelendirdiği söylenebilir. Zira özel boşanma nedeninin –zinanın- varlığı kabul edildiği takdirde, karşı tarafın daha ağır kusurlu olup

45 Y. 2. H. D., T.03.04.2015, E.2014/21641, K. 2015/6508, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

46 Y. 2. H. D., T.27.06.2018, E. 2016/20829, K. 2018/8244, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

olmadığını inceleme gereği kalmamaktadır. Kadın eşin maddi taleplerini reddetmenin hukuki zemini aleyhe yorum ve hukuki niteleme yoluyla sağlanmış olmaktadır.

5.2. Kusur Belirlemede Değer Yargıları ve Cinsiyet Roller

Sadakatsizlik iddiasının genel boşanma nedeni altında boşanma davasına konu edilmesi halinde kusur belirlenmesi gündeme gelir. Belirlenecek kusur oranları davanın açılmasındaki haklılık payını, davanın sonucunu, maddi taleplerin kabul edilebilirliğini etkiler. Açılan davada tarafların kusur olarak isnat ettiği davranışlar hâkim tarafından değerlendirilir. Bu değerlendirme sırasında yargı organlarının toplumsal yapıdan ne derece etkilendiği bazı kararlarda net şekilde görülmekte, hatta bazı kararlarda doğrudan açıklanmaktadır. Örneğin; boşanmaya ilişkin davada, davacı kadının eş tarafından eşinin alkol aldığı, kendisine şiddet uyguladığı, hakaret edip evden kovduğu ileri sürülmüş ve boşanma kararı verilmesi istenmiştir. Davalı erkek eş tarafından ise kadın eşin sadakatsiz davranışlar içinde bulunduğu bu nedenle evlilik birliğinin sona ermesinde daha ağır kusurlu olduğu ileri sürülmüştür. İlk derece mahkemesi “Sadakatsizlik toplumuzun genel değer yargılarına, örf ve adetlerine göre dayak olayından daha kusurlu bir davranıştır. Yerlermiş Yargıtay uygulamaları da bu yöndedir.

Davacı-davalı vekili, davalı-davacının boşanma davası öncesinde müvekkiline attığı bir kısım mesajlarla (21/05/2007 tarihli replik dilekçesi ekindedir) sadakatsizlikten ötürü eşine hoşgörü ile karşıladığını, onu affettiğini savunmaktadır. Davalı-davacı erkek bu mesajları kendisinin attığını duruşmalarda kabul etmiştir. Mesajlar her iki boşanma davasından öncesine aittir. 02/04/2007 tarihinde davalı-davacı tarafından, davacı-davalıya atılan 7 adet mesaj mevcuttur. Mesajlarda erkek kadına hitaben onu sevdiğini, ortada halledilmeyecek bir durum olmadığını, kırgınlığının geçtiğini vurgulamış, eşine hitaben ‘şimdi gel bana her şeyi anlat, affetmezsem namerdim’ şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Mesajlarına karısından karşılık alamadığı için en son ‘zannedersen ne benim yüzümü göreceksin ne de anlatacak bir şeyin var, kendine iyi bak, kanun elbette doğrusunu bilir çok çok karışığım zaten’ şeklinde ikilem içinde açıkça olduğunu gösteren diğer mesajları atmıştır. Bu mesajlardan sonra taraflar fiilen bir araya gelmemiştir. Mesajlar hakikaten erkeğin ikilemleri ile doludur. Salt bu ikilem içinde mesajlara erkeğin sadakatsizliği hoş gördüğü, eşini affettiği anlamını koymak hayatın olağan akışına, hak ve nesafet kurallarına uygun değildir. Mesajlarla erkek, kadına aradaki konuları konuşmak için diyalog çağrısı yapmış, ancak bu çağrı karşılıksız kalmıştır. Bu durumda sadakatsiz davranan kadın kendine şiddet uygulayan kocasına

karşı daha fazla kusurludur.” şeklinde hüküm kurmuştur. Bu kararda yerel mahkeme, sadece kadın eş aleyhine ileri sürülen davranışı toplumsal ahlâk anlayışı uyarınca yargılamakla kalmamış, aynı zamanda erkek eşin beyanlarının af niteliğinde olmadığı yönünde yorum geliştirmiştir. Af kurumu kişinin dava ve talep hakkını ortadan kaldırma özelliği dolayısıyla kusur olarak atfedilebilecek bazı davranışların davaya esas alınamamasına sebep olabilir. Mahkeme, karardaki erkek eşin beyanlarını af olarak kabul etmeyen değerlendirmesi ile zina eylemi dolayısıyla kadın eşi cezalandırma araçlarını kaybetmek istemediğini göstermiştir. Kadın eşin boşanma davası evlilik birliğinin temelden sarsılması, erkek eşin davası ise zina gerekçesine dayandırılarak tarafların boşanmasına karar verilmiştir. Mahkemenin boşanma sebebini etkileyen kusur belirlemesi davanın ekonomik sonuçlarını da belirlemiştir. Buna göre, boşanmaya sebep olan olaylarda daha ağır kusurlu olduğu kabul edilen kadın eşin yoksulluk nafakası, maddi- manevi tazminat talepleri reddedilmiştir. Dosyanın Yargıtay’ca incelenmesinde; *“Dosyada davacı-davalının zina yaptığına ilişkin yeterli kanıt bulunmamaktadır. Aynı iş yerinde çalışan bir başka erkekle tele-*

fonla görüşme, mesaj gönderme ve bu kişinin arabasına binmiş olma, zinaya delalet eden davranışlar niteliğinde değildir. Zina sübut bulunmamıştır. Açıklanan nedenle davalı-davacının zina sebebine dayanan boşanma davasının reddi gerekirken yetersiz gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması doğru bulunmamıştır.” şeklindeki hüküm ile zinanın ispatlanmadığına hükmedilmiştir.⁴⁷

Mahkemeler arasında kimi zaman görüş ayrılığı olup, davranış nitelenmesi farklılık gösterse de hüküm ve sonuçları aynı olan tek şey kadının, toplumsal ve ekonomik kaynaklardan mahrum bırakılması, kendilerine yönelen müdahalelerin meşrulaştırılmaya çalışılmasıdır. Kadının sadakatsizliği iddialarına karşılık erkek eşin fiziksel şiddet uyguladığı hallerde fiziksel şiddeti meşru gösterebilecek hiçbir düşünce, gerekçe kabul edilemez. Ancak kadın eşin sadakatsiz davranışlarının ispatlandığı-çoğunlukla ispatlandığına hâkimin çeşitli etkenler uyarınca kanaat getirdiği- davalarda erkek eşin fiziksel şiddeti daha az kusurlu davranış olarak görülerek kadın eş nafaka, tazminat gibi taleplerinden yoksun bırakıldığı gibi erkek eşin şiddet eylemi meşrulaştırılmaktadır.⁴⁸

47 Y. 2. H. D., T. 01.02.2010, E. 2008/20278, K. 2010/1423, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

48 Kusur isnadı olarak davacı erkek eş tarafından sadakatsizlik hallerinin, davalı kadın eş tarafından fiziksel şiddetin ileri sürüldüğü Y. 2. H. D., T. 06.03.2019, E.2017/5019, K.2019/2251 sayılı ilamında; *“Tüm dosya kapsamından; Bakırköy 31. Asliye Ceza Mahkemesinin 2015/453 esas ve 2015/622 sayılı dosya kapsamı ve gerekçeli kararının içeriği dikkate alındığında; kadının gece vakti başka bir erkekle sadakatsizlik boyutuna ulaşan güven sarsıcı nitelikte cinsel içerikli mesajlaştığını görmesi üzerine haksız*

Kadın eşin sadakatsizliği olarak ileri sürülen davranışlar, erkek eş için göz ardı edilemeyecek kadar ağır görülür. Yargı, erkek eşi mağdur olarak gördüğü bu durumlar karşısında zamansal, davranışsal yorumu ile af kurumunu devre dışı bırakmaya çalışmaktadır. Aynı iş yerinde çalıştığı erkekle arasındaki ilişkinin zina boyutuna ulaştığı ileri sürülen davada, ilk derece mahkemesince dosya kapsamında dinlenen tanıklar, toplanan deliller ile eylemlerin zinaya sebebiyet verdiği kabul edilmiştir. Ancak yaşanan olaylardan sonraki tarihe denk gelen süreçte erkek eşin ayrı eve giden eşi ile barıştığını, eşlerin aynı evde yaşamaya devam ettiklerini, bu itibarla erkek eşin karısını affettiği ve zina nedenine dayanamayacağını belirterek erkek eşin zina nedenine dayanan davasının reddine karar verilmiştir. İtirazlar sonucu dosyayı inceleyen Yargıtay, zinanın dava

tarihiyle devam edip etmediğini değil ispatlandığını yeterli bularak zina nedenine dayalı davanın kabul edilmesi gerektiğine hükmetmiştir.⁴⁹

Bir başka olayda; davacı erkek eş tarafından kendisinin evde olmadığı saatlerde eşinin eve başka bir erkek aldığı, telefon görüşmeleri ve gizli mesajlaşmalarının olduğu ileri sürülerek zina nedeniyle tarafların boşanmasına karar verilmesi istenmiştir. Davalı kadın eş ise kendisine iftira atıldığını, bu bahane ile evden kovulduğunu ileri sürerek evlilik birliğinin temelden sarsılması nedeniyle boşanmaya karar verilmesini istemiştir. İlk derece mahkemesi incelemesinde; davacı tanıklarının ifadeleri arasında çelişki olduğu, telefon kayıtlarından kadının görüşmeleri olduğunun görülmediği, hayatın olağan akışına uymayan tanık beyanları ile zinanın ispatlanmış sayılamayacağını belirterek zinaya dayalı

tahrik altında erkeğin eşine basit fiziksel şiddet uyguladığı ve hakaret ettiği, hakaret yönünden yapılan ceza yargılamasında ise erkeğin haksız fiile tepki nedeniyle işlediği gerekçesiyle ceza vermekten vazgeçilmesine karar verildiği bu haliyle davalı kadının, davacı erkeğe nazaran boşanmaya sebebiyet veren olaylarda daha ziyade kusurlu olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleşen bu durum karşısında ilk derece mahkemesince davalı kadının ağır kusurlu olduğuna dair tespit ile davacı erkek yararına manevi tazminata hükmedilmesi ve davalı kadının yoksulluk nafakası talebinin reddine karar verilmesi isabetliyken, ilgili bölge adliye mahkemesi hukuk dairesince tarafların eşit kusurlu olduğunun kabulüyle davacı erkek yararına hükmolunan manevi tazminatın kaldırılarak reddedilmesi, davalı kadının da reddine karar verilen yoksulluk nafakasının ret hükmünün kaldırılarak, kadın yararına yazılı olduğu şekilde yoksulluk nafakasına hükmolunması usule ve kanuna aykırı bulunmuş ve kararın açıklanan sebeplerle bozulması gerekmiştir.”

Bu değerlendirme ile erkek eşin fiziksel şiddete haksız tahrik altında başvurduğu gerekçesine dayanılarak kadın eş daha ağır kusurlu kabul edilmiş, kadın eş yararına yoksulluk nafakası verilmesine hükmedilen istinaf mahkemesi kararı bozulmuştur. (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı) Yine, Y. 2. H. D.'nin, T. 27.03.2014, E. 2013/23053, K. 2014/7166 sayılı ilamında; erkek eşin fiziksel şiddeti karşısında sadakatsiz davranışları olan kadın eş Yargıtay tarafından daha ağır kusurlu bulunmuş, daha önce ilk derece mahkemesi tarafından boşanma ile yoksulluğa düşeceğinin kabulü ile kadın eş yararına hükmedilen yoksulluk nafakasının kaldırılmasına hükmedilmiştir. (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı) 49 Y. 2. H. D., T. 26.09.2018, E. 2016/23539, K.2018/10064, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

boşanma davasının reddine ve davalı kadının boşanma davasının kabulüne karar vermiştir. Dosyanın Yargıtay'a taşınması ile yapılan temyiz incelemesinde; *"Toplanan delillerden davalı-davacı kadının eşinin gece vardiyası için işte olduğu saatte bir başka erkeği geceleyin eve aldığı anlaşılmaktadır. Kadının gece geç saatte, eşinin olmadığı bir zamanda eve yabancı erkek alması meşru bir amaca yönelik olduğu kanıtlanmadıkça zinanın varlığına delalet eder. Davalı-davacı kadının zinası kanıtlanmıştır. Davacı-davalı kocanın Türk Medeni Kanunu'nun 161. maddesi uyarınca açtığı davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir. Boşanmaya neden olan olaylarda eve başka erkek alan davalı-davacı kadın tamamen kusurludur. Davacı-davalı kocaya atfı kabil bir kusurun varlığı kanıtlanamamıştır."* denilmek suretiyle ilk derece mahkemesinin kararı bozulmuştur.⁵⁰ Yargıtay bu değerlendirmesi ile erkeğin

evlilik birliğini temsil etme, koruma gibi toplumsal cinsiyet rollerini adeta hatırlatmıştır. Karşı cinsten birinin eve gelmesinin olağan bir durum kabul edilemeyeceği, böyle bir durumda cinsel ilişkinin gerçekleşmesi şartını başkaca unsurlarla ispatlamaya gerek kalmayacağı belirtilerek kadın eşe de erkek eş olmadan eve gelecek kişileri belirleme konusunda tasarruf yetkisinin bulunmadığı tam ve ağır kusurlu ilan edilerek hatırlatılmıştır.⁵¹ Söz konusu kararlarda görüldüğü üzere yargı organları, toplumsal ahlak anlayışından yola çıkarak ve ne gibi toplumsal ve ekonomik mağduriyetler doğuracağını dikkate almaksızın yaptıkları değerlendirmeler ile kadın eşi zina etmekle suçlama eğilimindedir. Sadakat yükümlülüğünün kanundaki düzenlenme şekli göz önüne alındığında zina fiilinin diğer sadakatsizlikten ayrılmasına yol açan etkenlerin varlığının özenle incelenmesi gerektiği açık iken yargının bu tutumu özellikle kadın eş için telafisi güç sonuçlara yol açmaktadır.⁵²

50 Y. 2. H. D., T.28.09.2010, E. 2009/11464, K. 2010/15575, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

51 Erkek eşin evde olmadığı saatlerde evde başka bir erkeğin olmasının meşru bir amaca yönelik olduğunun düşünülmemeyeceği, bunun cinsel ilişkinin gerçekleşmiş olması şartı aranan zina eyleminin kabulü için yeterli kabul edileceği Y. 2. H. D.'nin T. 09.11.2009, E. 2008/13904, K. 2009/19205.; Y. 2. H. D.'nin, T. 28.09.2010, E. 2009/11464, K. 2010/15575 sayılı kararlarında ileri sürülmüş ve Yargıtay bu görüşünü başka kararlar ile de sürdürmüştür. (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı)

52 Sadakatsizlik (zina) iddialarına ilişkin incelemelerin titizlikle yapılarak maddi gerçeklerden uzaklaşıl-maması gerekliliği Y. 2. H. D.'nin T.28.09.2010, E. 2009/11464, K. 2010/15575 sayılı kararına, karşı oy yazısı yazan üye hâkim tarafından dile getirilmiştir. Buna göre; *"Zina" ceza hukuku bakımından suç olmaktan çıkarılmakla birlikte; Türk Medeni Kanunu'nda evlilik hukuku yönünden özel boşanma nedeni (TMK.m.161) olarak varlığını korumuştur. Türk Medeni Kanunu'nun 185. maddesinde eşlerin temel yükümlülüklerinden biri olarak gösterilen "sadık olmak" yükümlülüğü içinde, zina en ağır sadakatsizlik durumunu oluşturur. Zina, yapan için toplum içinde çok incitici bir durum olduğu gibi; malvarlığı hakla-rının kısmen veya tamamen de yitirilmesine yol açabilir. (TMK.m.236/2) Bu açıklamalar karşısında, zina*

Evlilik birliğinde kadının, eşine karşı cinsel sadakatle sorumlu olduğu anlayışı fazlasıyla sahiplenilmiş, karşı cinsle bulunduğu her ortamın cinsel sadakate yönelen tehdit olduğu zihinlerde kurgulanmıştır. Nitekim bir diğer yargılamada, davacı erkek eş tarafından eşinin yaşlı bir kadının bakımı için gittiği evde kadının oğlu ile aynı ortamda bulunuyor olması zina nedeni olarak ileri sürülmüş, bu nedene dayalı boşanma kararı verilmesi istenmiştir. İlk derece mahkemesi yapılan inceleme sonucunda; *“Davalı kadın eş tarafından zina iddiaları reddedilerek bakıma muhtaç yaşlı bir kadının bakımıyla ilgilenmesi nedeniyle kişiye ait evde kaldığı ileri sürülmüştür. Bakıma muhtaç yaşlı kadının görme engelli olduğu, yürürken koluna birinin girip refakat etmesi gerektiği, 80 yaşlarında olduğu tespit edilmiştir. Davalı kadın eş ile zina iddialarının tarafı olan bakıma muhtaç kadının oğlu arasında karı-koca hayatı sürdürüldüğüne dair bir görgü, tanık bulunmamaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında davacı erkek eşin zina istemine dayanan davası ispat olunamadığından davanın reddine karar verilmesi gerekmiştir.”* şekilde hüküm kurulmuştur. Yargıtay incelemesinde ilk derece mahkemesinin görüşü çoğunluk tarafından kabul

edilerek karar onanmış olsa da karara yazılan karşı oy yazısı ataerkil ideolojinin hâkimin bakış açısına yansımalarının bir göstergesi olmuştur. İlgili karşı oy yazısında; *“Evli bir kadının hasta bakımı için de olsa eşi vefat eden bir adamın evinde kalması zinaya delalet eder.”* denilerek evli bir kadının yalnız bir adamın evine gitmesinin ancak yanında eşi ya da evde hemcinsi varken mümkün olacağı, aksi bir durumun sadakatsizlik için yeterli olacağı dikkat çekici şekilde belirtilmiştir.⁵³

5.3. Sadakatsizlik İddialarının İspatı

Medeni Kanun’da cinsel sadakatsizlik hali olan zinanın özel boşanma sebebi olarak düzenlenmesi, toplum tarafından cinsel sadakate verilen öncelik ve önemi doğrulamaktadır. Bu nedenle taraflar boşanma davalarında öncelikle özel boşanma sebebi olan zina sebebine, bu sebep gerçekleşmediği takdirde genel boşanma sebebine başvurmaktadırlar. Sadakatsizlik iddialarının ispatlanması ise kusur oranlarının belirlenmesi, boşanma ve buna bağlı sonuçlar için belirleyici olmaktadır. Taraflar, bu sonuçlardan faydalanmak ve boşanma kararı vermesindeki etkin rolü uyarınca hâkimde kanaat uyandırmak adına iddia-

nedeniyle boşanma kararı verebilmek için özenli titiz inceleme yapılmalı; zina hali kesin delil ve çok güçlü karinelerle kanıtlanmış olmalıdır. Zinanın kabulü için en önemli koşul “cinsel ilişkinin” varlığıdır. Bir kadının evinde yabancı bir erkekle görülmüş olması cinsel ilişkinin bu arada zinanın varlığı için yeterli değildir. Bu durum zinanın değil; olsa olsa sadakatsizlik veya güven sarsıcı davranış niteliğinde kabul edilebilecek bir davranıştır.” (UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı)

53 Y. 2. H. D., T. 22.10.201, E. 2012/5871, K. 2012/25635, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

larını ispatlayacak her türlü emareyi kullanmak istemektedir. İddianın ispatlanması adına başvurulacak deliller sınırsız olmayıp, kişilik haklarına müdahale boyutuna varan deliller geçerli sayılmamaktadır. Bu hususun boşanma davasının taraflarınca çoğu zaman dikkate alınmadığı ve kişinin özel hayatını inceleme konusu yapacak iddia ve taleplerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Ne var ki sadakatsizlik iddialarının ispatında kişilerin delil toplama özgürlüğünün hangi noktada sınırlanacağı bazı hâkimler tarafından dahi bilinmemektedir.

Bir boşanma davasında davacı kadının eş tarafından eşinin başka biri ile yaşamaya başladığı ve bu ilişkiden çocukları olduğu ileri sürülmüş, fotoğraflar gördüğünden bahisle zina eyleminin ispatlanması için çocuk ile davalı koca arasında DNA testi yapılması istenilmiş, zina sebebine dayanılarak boşanma talep edilmiştir. Davalı erkek eş tarafından iddialar kabul edilmemiş ve evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeniyle boşanma kararı verilmesi talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi tarafından yapılan inceleme sonunda; “*Dava dışı kişinin DNA testi yapılması yoluyla davaya dahil edilmesinin kişilik haklarına aykırı olacağı ve zınayı ispatlar başkaca da vicdani kanı oluşturacak emare olmadığından davalı erkek eşin davranışlarının sadakatsizlik olarak*

*kabul edilebileceği belirtilerek genel boşanma sebebinden tarafların boşanmasına” karar verilmiştir. İlgili dava ve kararda, davanın tarafınca üçüncü kişinin kişilik hakkına müdahalenin talep edilmesi kadar dikkat çekici bir diğer husus, dosyanın Yargıtay incelemesinde sadakatsizlik iddiasının ispatı adına başvurulabilecek yolu gösteren üye yargıcın karşı oy yazısıdır. Buna göre; “*Dosya kapsamında, davalı-davacı kocanın bir başka kadınla cinsel ilişki kurduğuna ilişkin yeterli kesin kanıt olmadığı gibi, cinsel ilişki kurduğuna muhakkak gözüyle bakılabilecek bir fiili karine de ortaya konulamamıştır. Ne var ki, davacı, kocasının Tülin adında bir kadınla ilişki kurduğu ve bu kadının mevcut küçük çocuğunun babasının kocası olduğunu iddia ettiğine göre; zinanın araştırılması bakımından, Hukuk Muhakemeleri Kanununun 292. maddesi uyarınca bu çocuk ile koca arasında genetik ilişki olup olmadığının araştırılması mümkündür. Bu araştırma talep edilmiştir. Bu araştırma yapılmadan zina hukuki sebebine dayalı boşanma talebinin incelenmesi tamamlanmış olmaz. Zina iddiası açıklanan şekilde incelenmeden, davanın reddine karar verilmesi isabetsizdir.*”⁵⁴*

Sadakatsizlik iddialarının ispatı noktasında en çarpıcı kararlardan biri, zinanın Türk Ceza Kanunu’nda suç sayıldığı dönemlerde verilmiştir.

54 Y. 2. H. D., T. 05.07.2013, E. 2012/26257, K.2013/19022, UYAP Hâkim Rolü Yargıtay Kararları Arama Ekranı.

Tarih olarak eski olmasına rağmen kadının sadakatine eril bakışı göstermesi açısından Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun ispat araçlarına başvurma yöntemi kayda değerdir. İlgili yargılamada, eşlerden birinin zina ettiğine yönelik iddiaların kanıtlanabilmesi için zina edildiği ileri sürülen üçüncü kişi hakkında soruşturma başlatılmış ve bakire olup olmadığına dair rapor aldırılmıştır.⁵⁵ Anılan karar kadınlar üzerinde toplumsal cinsiyet rollerine dayanarak kurulan erkek tahakkümünü çarpıcı şekilde gözler önüne sermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ötekileştirilen bu kadın kimliğine “kadın eş” statüsünün eklenmesi ile daha da artarak kadın eşi bir kader kurbanına dönüştürmektedir.

SONUÇ

Evlilik birliği ile oluşturulan aile kurumu, toplumun temeli, gelenek ve göreneklerin taşıyıcısı olarak görülmekte ve bu nedenle aile bireylerinin tercihlerine, hayatlarına yönelik devlet müdahalesi kamu düzeninin sağlanması adına meşru kabul edilmektedir. Devletin müdahalesi, önce kanunla kişilerin davranış biçimlerini belirleme, sonrasında da bu davranışlara aykırılık halinde kişileri yaptırıma tabi tutma şeklindedir. Nitekim boşanma sebeplerinin kanunda özel ve genel sebepler olarak düzenlenmesi bunun temel göstergesi ve gerekçesidir. Boşanma sebebi olarak ileri sürülen hususların

mevcudiyeti kişilerin kusur oranlarının belirlenmesini gerektirir. Buna yönelik olarak yargı eliyle evlilik birliğine müdahale eden devlet, kişilerin özel hayatlarının ifşa edilmesine neden olmaktadır.

Eşlere yüklenen sadakatli olma yükümlülüğü toplumdaki yaşayış ve ahlâk anlayışının etkisi ile cinsel sadakat özelinde bir sadakat yükümlülüğü haline dönüşmüştür. Cinsel sadakatsizlik hali olan zinanın özel boşanma nedeni, diğer sadakatsizlik hallerinin ise genel boşanma nedeni olarak kabul edilmesi bu dönüşümün en somut çıktılarından birisidir. Medeni Kanun'da sadakat yükümlülüğünün bu şekilde yer bulmuş olması, toplumun ahlâk anlayışının hukuk düzenine yansımalarını göstermektedir. Zinanın özel bir boşanma nedeni olması, toplumdaki cinsel sadakat hassasiyetine hak verildiği, bu hassasiyetin devam etmesine kanun eliyle izin verildiği ve yargı organlarının kişilerin özel hayatına müdahalesinin önünü açtığı anlamına gelmektedir.

Yargı kararları da toplumsal ahlâk anlayışını sürdürmektedir. Yargıtay, ilk derece mahkemesince yapılmış sadakatsiz davranış nitelemesini inceleyen doktrin ve içtihatlarla başvuruyor olsa da, ilgili kaynakların birikim süreci ataerkil ideolojiyi yansıtan genel ahlâk anlayışına dayanmaktadır. Genel ahlâk anlayışı olarak kabul edilen ve uygulanan negatif yargılar ise

55 Y. H. G. K., T. 08.05.1985, E. 2-459, K. 424, İNAL, 1997, s. 930.

kadının bedeni, cinselliği, özel hayatı üzerinden yürütülen toplumsal cinsiyet rollerinden başka bir şey değildir. Toplumsal cinsiyet rolüne uygun bir şekilde, evlenene kadar ailesine ev içi işlerde, çocuk bakımında yardımcı olması gerektiği düşünülerek çalışma hayatından uzaklaştırılan kadınlar, evlendiklerinde artık eşi oldukları kişinin ev içi ihtiyaçlarını karşılama, çocuk büyüme ve eşine bağlı kalmakla sorumlu tutulmuştur. Kadının öteki-özne kimliğine eklenen kadın eş vurgusu, kadını eve bağlayan, toplumsal baskıya maruz bırakan ve ekonomik olarak özgürleşmesini imkânsız kılan bir prangaya dönüşmektedir. Nitekim sadakat yükümlülüğünü ihlal etme iddiası ile karşılaşma olasılığı erkek eşe göre daha yüksek olan kadın eş, eril yaklaşımlar ve kadının konumunu toplumsal normlara göre çizen hâkimler eli ile boşanmanın nafaka, tazminat gibi maddi sonuçlarından da mahrum bırakılmaktadır. Zira erkek eşe karşı ‘cinsel sadakati tam olmayan kadınlar’, kutsal kabul edilen aile kurumunun zarar görmesinde asli ve tam kusurlu ilan edilmektedir. Eşine karşı cinsel sadakatsizlikte bulunduğu ileri sürülen kadın eş yakın çevresi başta olmak üzere toplum tarafından iffetsizlikle suçlanmak, toplumdaki dışlanmak gibi sonuçlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Yargılama sonunda ise kadın eş, öteki-özne kimliğinden madun-özne kimliğine geçmektedir: Boşanma sonucunda elinden alınan toplumsal ve ekonomik kaynaklarının

kendisine asla yeniden tanınamayacak olması yoluyla dışlanmış, bir kenara itilmiş halde ‘kader kurbanı’ olmaya terk edilmektedir.

Tüm bunların ışığında, yargının topluma ve hukuka egemen olan toplumsal cinsiyet rollerinin yerleştirilmesine hizmet ettiği açıktır. İddiaları değerlendirme, kusur oranlarını belirleme ve davayı sonuçlandırma gibi söylemlerin ardında gizlenen şey kişilerin özellikle de kadınların özel hayatlarının sorgulanmasıdır. Yargılamada tarafların eşitliği ilkesinden ziyade toplumsal ve ahlâki belirlemelerin referans alınması ile sorgulayıcı tavır yerini kadın eş suçlayıcı kararlara bırakmaktadır. ‘Sadakat yükümlüsü kadın’ anlayışı ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği kurumsallaştırılmakta, kadını toplumsal ve ekonomik olarak cezalandırma aracına dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

- ADALET BAKANLIĞI: *Türk Medeni Kanunu Ön Tasarısı ve Gerekçesi*, Yenicezaevi Matbaası, Ankara 1971.
- ADALET BAKANLIĞI: *Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve Gerekçeleri*, Ankara Açık Cezaevi Matbaası, Ankara 2002.
- AKINTÜRK, Turgut/ ATEŞ KARAMAN, Derya: *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, 2. Cilt, 6098 Sayılı Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Uyarlanmış Genişletilmiş 16. Bası, Beta Basım, İstanbul 2014.
- AKINTÜRK, Turgut/ ATEŞ KARAMAN, Derya: *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, 2. Cilt 18. Baskı, Beta Basım, İstanbul 2016.

- AKTAŞ, Gül: “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 30 (2013), Sayı 1, s. 53-72.
- ATILKAN, Bilal: *Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü*, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- AYATA, Gökçeçiçek/ ERYILMAZ DİLEK, Sevinç/ ODER, Bertil Emrah: *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- AYDIN ŞAFAK, Ayşe: *Yargıtay Kararları Işığında Türk Aile Hukukunda Kadın Bedeninin Ele Alınışının Feminist Bir Perspektifle İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- AYDIN, Oya: “Genel Ahlak, Hukuk ve Cinsellik”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 37 (2013), Sayı 4, s. 139-148.
- BADUR, Emel/ TURAN BAŞARA, Gamze: “Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65 (2016), Sayı 1, s. 101-136.
- BHASİN, Kamla: *Toplumsal Cinsiyet / Bize Yüklenen Roller*, (Çeviren: Kader AY), Kadav Yayınları, İstanbul 2003.
- BERKTAY, Fatmagül: “Feminist Teoride Açılımlar”, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, (Derleyenler: Yıldız ECEVİT, Nadide KARKINER), 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 3-23.
- DEDE, İsmail: “Türk Boşanma Hukukuna Farklı Bir Yaklaşım: Zina ve Haysiyetsiz Hayat Sürme Arasındaki Keskin Sınır”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23 (2017), Sayı 3, s. 643-664.
- DİREK, Zeynep (Derleyen): *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- DOĞAN, Recep: *Namus, Töre ve Eril Şiddet*, Ankara, Bizim Büro Matbaa, Ankara 2016.
- DURAL, Mustafa/ ÖĞÜZ, Tufan/ GÜMÜŞ, Mustafa Alper: *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2014.
- ERTÜRK, Yakın: “Kadın Haklarının Uluslararası Hukuki Çerçevesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11 (2008), Sayı 1, s. 49-71.
- ERYILMAZ, Kadir: “Türkiye Yargısının Ahlakla İmtihanı: ‘Doğal Olmayan İlişki’”, *Hukuk Kuramı Dergisi*, Cilt 2 (2015), Sayı 5, s. 11-19.
- GENÇCAN, Ömer Uğur: *4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Bilimsel Açıklama- İctihatlar- İlgili Mevzuat*, Cilt 1, Yetkin Yayınevi, Ankara 2007.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki: *Zina Cürümleri*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1983.
- İNAL, Nihat: *Uygulamada Türk Medeni Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 1997,
- KAVAK, Ayşe Kıvılcım: *Evlilik Birliğinin Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.
- KÖNEZOĞLU, Bilge: *Aile ve Ailenin Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- ÖZBİLEN, Arif Barış/ SOYGÜT ARSLAN, Mualla Buket: “6284 Sayılı ‘Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un Değerlendirilmesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11 (2012), Sayı 22, s. 365- 387.
- ÖZTAN, Bilge: *Aile Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

- SANCAR, Serpil: “Erkeklik”, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, (Derleyenler: Yıldız ECEVİT/ Nadide KARKINER), 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 169-193.
- ŞENYUVA, Ardahan Hüsnü: *Evlilik Birliğinin Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- TUTUMLU, Mehmet Akif: *Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku*, Cilt II, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.
- VATANDAŞ, Celalettin: “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9517/118909>, (Erişim Tarihi: 18.01.2020).
- YALÇIN SANCAR, Türkan: *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.
- YAŞIN DÖKMEN, Zehra: *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.
- YILMAZ, Sinan: “Aile Araştırmalarının Güncel Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2 (2013), Sayı 4, s. 13-23.
- YÜKSEL, Mehmet: “Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 57 (2002), Sayı 1, s. 177-195.